

دانشگاه پیام نور

قوانین و مقررات حقوقی جهانگردی

دکتر مقصود عبادی بشیر

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

سیزده

پانزده

شانزده

پیشگفتار

راهنمای مطالعه کتاب

هدف کلی کتاب

۱

فصل اول: مبانی و کلیات حقوق گردشگری

۱

هدف کلی

۱

هدف‌های یادگیری

۱

مقدمه

۲

بند اول- تعریف و اهداف حقوق گردشگری

۲

۱-۱ تعریف و موضوع حقوق گردشگری

۴

۲-۱ تعریف و مفهوم گردشگر

۶

۳-۱ اهداف حقوق گردشگری

۷

بند دوم- جایگاه حقوق گردشگری

۸

بند سوم- مشخصات و ویژگی‌های حقوق گردشگری

۱۰

بند چهارم- منابع حقوق گردشگری

۱۰

۴-۱ منابع داخلی

۱۳

۴-۲ منابع بین‌المللی

۱۵

خلاصه فصل اول

۱۶

خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول

۱۷

فصل دوم: وضعیت حقوقی گردشگران

۱۷

هدف کلی

۱۷

هدف‌های یادگیری

۱۷

مقدمه

۱۸

بند اول- تحول تاریخی حقوق گردشگران

۲۰	بند دوم- انواع گردشگران به لحاظ تابعیت
۲۰	۱-۲ تعریف تابعیت و آثار حقوقی آن
۲۲	۲-۲ اصول کلی تابعیت
۲۳	۳-۲ انواع تابعیت و معیارهای اعطای تابعیت
۲۵	بند سوم- حقوق و تکالیف گردشگران خارجی
۲۶	۱-۳ حقوق گردشگران خارجی
۲۷	۲-۳ تکالیف گردشگران خارجی
۲۸	بند چهارم- ارتباط تابعیت و اقامت
۲۸	۱-۴ تعریف اقامت و تفاوت آن با تابعیت
۲۹	۲-۴ اهمیت تعیین اقامتگاه
۲۹	۳-۴ انواع اقامتگاه
۳۰	خلاصه فصل دوم
۳۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۳۳	فصل سوم: نظام حقوقی ورود اشخاص به کشور و خروج از آن
۳۳	هدف‌های یادگیری
۳۴	مقدمه
۳۵	بند اول- آزادی تردد اتباع داخلی
۳۵	۱-۱ آزادی عبور و مرور
۳۶	۲-۱ حق تعیین و تغییر آزادانه محل اقامت
۳۷	۳-۱ آزادی ترک کشور
۳۷	۱-۳-۱ ممنوعیت خروج از کشور
۴۱	۲-۳-۱ محدودیت خروج از کشور
۴۵	۴-۱ آزادی بازگشت به کشور
۴۶	بند دوم- آزادی تردد اتباع خارجی
۴۶	۱-۲ ورود اتباع خارجی به کشور
۴۸	۲-۲ عبور اتباع خارجی از قلمرو ایران
۵۰	۳-۲ اقامت اتباع خارجی
۵۴	۴-۲ خروج و اخراج اتباع خارجی
۵۸	بند سوم- اسناد تردد گردشگران(اسناد مسافرت)
۵۹	۱-۳ گذرنامه
۵۹	۱-۱-۳ مفهوم و کارکرد گذرنامه
۶۰	۲-۱-۳ انواع گذرنامه
۶۲	۳-۱-۳ شرایط صدور گذرنامه
۶۳	۲-۳ روادید(ویزا)
۶۳	۱-۲-۳ مفهوم روادید
۶۴	۲-۲-۳ شرایط، شکل و مرجع صدور روادید

۶۵	۳-۲-۳ انواع روادید
۶۶	۳-۲-۴ معافیت از روادید
۶۷	۳-۲-۵ ممنوعیت صدور روادید و ابطال آن
۶۸	خلاصه فصل سوم
۶۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۷۱	فصل چهارم: نظام حقوقی ورود و خروج کالای مسافری از کشور
۷۱	هدف کلی
۷۱	هدف‌های رفتاری
۷۱	مقدمه
۷۲	بند اول- اصول کلی ورود و خروج کالا از کشور
۷۲	۱-۱ تعریف حقوق گمرگی
۷۳	۱-۲ تعرفه گمرگی
۷۳	۱-۳ انواع کالا از منظر مقررات گمرگی
۷۵	۱-۴ اشکال ورود کالا به کشور
۷۶	بند دوم- ضوابط حقوقی کالای همراه مسافر ورودی
۷۷	۱-۲ محدودیت ارزش کالای همراه مسافر ورودی
۷۷	۲-۲ غیرتجاری بودن کالای ورودی
۷۷	۲-۳ کم و کیف کالای ورودی
۷۷	۲-۳-۱ ارزش
۷۸	۲-۳-۲ طلا و جواهرات
۷۹	۲-۳-۳ تجهیزات مخابراتی
۸۰	۲-۳-۴ پهبادهای کنترل‌شده
۸۰	۲-۳-۵ دارو
۸۱	۲-۳-۶ سیگار و تنباکو
۸۱	۲-۳-۷ گل و گیاه
۸۱	۲-۳-۸ واردات حیوانات همراه مسافر
۸۲	بند سوم- ضوابط حقوقی کالای همراه مسافر خروجی
۸۳	۱-۳ محدودیت ارزش کالای همراه مسافر خروجی
۸۳	۲-۳ غیرتجاری بودن کالای خروجی
۸۴	۳-۳ کم و کیف کالای خروجی
۸۴	۳-۳-۱ ارزش
۸۴	۳-۳-۲ طلا و جواهرات
۸۴	۳-۳-۳ فرش و گلیم
۸۵	۳-۳-۴ خاویار و زعفران
۸۵	۳-۳-۵ خروج حیوانات همراه مسافر
۸۵	۳-۴ خروج اثاثیه منزل (فریت بار)

۸۷	۵-۳ نگهداری امانی بار مسافر
۸۷	بند چهارم- ضوابط حقوقی تردد وسایل نقلیه شخصی گردشگران
۸۷	۴-۱ ورود وسایل نقلیه شخصی خارجی به کشور
۸۸	۴-۱-۱ ورود وسایل نقلیه خارجی به کشور با استفاده از جواز کانون جهانگردی
۸۹	۴-۱-۲ ورود وسیله نقلیه خارجی بدون کارنه دو پاساژ
۹۰	۴-۲ خروج وسایل نقلیه شخصی از کشور
۹۱	خلاصه فصل چهارم
۹۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۹۳	فصل پنجم: نظام حقوقی مؤسسات مجری خدمات گردشگری
۹۳	هدف کلی
۹۳	هدف‌های یادگیری
۹۳	مقدمه
۹۶	بند اول- آژانس‌های مسافرتی
۹۶	۱-۱ تعریف آژانس‌های مسافرتی و انواع آن
۹۷	۱-۱-۱ دفتر خدمات مسافرتی
۹۷	۱-۱-۲ دفتر خدمات سیاحتی (جهانگردی)
۹۷	۱-۱-۳ دفتر خدمات زیارتی
۹۸	۱-۲ شرایط تأسیس آژانس‌های مسافرتی
۹۸	۱-۲-۱ شرایط دارنده مجوز (متقاضی)
۹۹	۱-۲-۲ شرایط مکان دفتر آژانس مسافرتی
۹۹	۱-۲-۳ شرایط مدیر فنی آژانس مسافرتی
۱۰۱	۱-۲-۴ شرایط تضمین
۱۰۱	۱-۳ شرایط فعالیت آژانس مسافرتی
۱۰۳	۱-۴ نقل و انتقال مجوز یا پروانه آژانس‌های مسافرتی
۱۰۴	۱-۵ نظارت بر فعالیت آژانس‌های مسافرتی
۱۰۵	بند دوم- اماکن اقامتی
۱۰۵	۱-۲ مفهوم و انواع اماکن اقامتی
۱۰۸	۲-۲ شرایط تأسیس اماکن اقامتی
۱۰۹	۳-۲ شرایط فعالیت اماکن اقامتی
۱۱۳	۴-۲ نظارت و بازرسی اماکن اقامتی
۱۱۳	۲-۴-۱ مرجع نظارت
۱۱۳	۲-۴-۲ تخلفات و مرجع رسیدگی
۱۱۴	بند سوم- اماکن یا واحدهای پذیرایی
۱۱۴	۱-۳ مفهوم و انواع واحدهای پذیرایی
۱۱۵	۲-۳ شرایط تأسیس واحدهای پذیرایی
۱۱۵	۳-۳ شرایط فعالیت واحدهای پذیرایی

۱۱۶	۳-۴ نظارت و بازرسی واحدهای پذیرایی
۱۱۷	بند چهارم- اماکن و جاذبه‌های دیداری
۱۱۷	۴-۱ اماکن زیارتی
۱۱۷	۴-۲ اماکن تاریخی
۱۱۸	۴-۳ اماکن تفریحی
۱۱۸	۴-۴ آثار طبیعی
۱۱۹	بند پنجم- مؤسسات حمل و نقل
۱۱۹	۵-۱ مفهوم مؤسسات حمل و نقل
۱۱۹	۵-۲ انواع مؤسسات حمل و نقل و نظارت بر آنها
۱۱۹	۵-۲-۱ مؤسسات حمل و نقل جاده‌ای
۱۲۰	۵-۲-۲ مؤسسات حمل و نقل ریلی
۱۲۰	۵-۲-۳ مؤسسات حمل و نقل هوایی
۱۲۱	۵-۲-۴ حمل و نقل دریایی
۱۲۲	خلاصه فصل پنجم
۱۲۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۱۲۵	فصل ششم: قراردادهای رایج در حوزه گردشگری
۱۲۵	هدف کلی
۱۲۵	هدف‌های یادگیری
۱۲۵	مقدمه
۱۲۶	بند اول- تعریف قرارداد، شرایط صحت و آثار آن
۱۲۶	۱-۱ تعریف قرارداد
۱۲۷	۱-۲ شرایط صحت قرارداد
۱۲۸	۱-۳ آثار قرارداد
۱۲۹	بند دوم- انواع قراردادهای گردشگری
۱۲۹	۲-۱ قرارداد تور (گشت)
۱۳۰	۲-۱-۱ تعریف قرارداد تور و عناصر آن
۱۳۱	۲-۱-۲ شکل قرارداد تور و محتوای آن
۱۳۱	۲-۱-۳ خصوصیات قرارداد تور
۱۳۳	۲-۱-۴ ماهیت قرارداد تور
۱۳۳	۲-۱-۵ آثار قرارداد تور
۱۳۷	۲-۲ قرارداد حمل و نقل
۱۳۷	۲-۲-۱ مفهوم و ویژگی‌های قرارداد حمل و نقل
۱۳۸	۲-۲-۲ آثار قرارداد حمل و نقل
۱۳۸	۲-۲-۳ حمل و نقل زمینی مسافر
۱۴۱	۲-۲-۴ حمل و نقل ریلی مسافر
۱۴۲	۲-۲-۵ حمل و نقل با هوایی مسافر

۱۴۸	۶-۲-۲ حمل و نقل دریایی مسافر
۱۵۰	۳-۲ قرارداد اقامت در اماکن اقامتی
۱۵۰	۱-۳-۲ تعریف قرارداد اقامت در هتل
۱۵۱	۲-۳-۲ انعقاد قرارداد اقامت در هتل
۱۵۲	۳-۳-۲ آثار قرارداد اقامت در هتل
۱۵۵	۲-۴ قرارداد بیمه
۱۵۶	۱-۴-۲ بیمه در صنعت گردشگری
۱۶۲	۵-۲ قرارداد کار
۱۶۲	۱-۵-۲ تعریف قرارداد کار و عناصر آن
۱۶۳	۲-۵-۲ تکالیف و تعهدات طرفین قرارداد کار
۱۶۴	خلاصه فصل ششم
۱۶۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۱۶۷	فصل هفتم: جرائم و تخلفات حوزه گردشگری
۱۶۷	هدف کلی
۱۶۷	هدف‌های یادگیری
۱۶۷	مقدمه
۱۶۸	بند اول- ضمانت اجرای قوانین و مقررات
۱۶۸	۱-۱ مفهوم ضمانت اجرا
۱۶۹	۲-۱ انواع ضمانت اجرا
۱۶۹	۱-۲-۱ ضمانت اجرای حقوق خصوصی
۱۷۰	۲-۲-۱ ضمانت اجرای حقوق عمومی
۱۷۱	بند دوم- تخلفات صنفی کارگزاران گردشگری
۱۷۲	۱-۲ تفاوت جرم و تخلف صنفی
۱۷۳	۱-۱-۲ تخلفات صنفی
۱۷۵	۲-۲ مرجع صالح برای رسیدگی به تخلفات و جرایم گردشگری
۱۷۷	بند سوم- انواع جرایم حوزه گردشگری
۱۷۷	۱-۳ جرایم ارتكابی علیه گردشگران
۱۷۸	۲-۳ جرایم ارتكابی توسط گردشگران
۱۸۱	بند چهارم- شیوه رسیدگی به جرایم گردشگران
۱۸۲	۱-۴ دادگاه صالح
۱۸۲	۲-۴ احکام ویژه محاکمات اتباع خارجی
۱۸۴	خلاصه فصل هفتم
۱۸۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۱۸۷	فصل هشتم: سازمان‌ها و نهادهای تنظیم‌گر گردشگری
۱۸۷	هدف کلی

۱۸۷	هدف‌های یادگیری
۱۸۷	مقدمه
۱۸۸	بند اول- سازمان‌ها و نهادهای گردشگری داخلی
۱۸۹	۱-۱ وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
۱۹۱	۲-۱ شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری
۱۹۲	۳-۱ کارگروه توسعه گردشگری پایدار
۱۹۳	۴-۱ ستاد مرکزی هماهنگی خدمات سفر
۱۹۴	۵-۱ کانون جهانگردی و اتومبیل‌رانی جمهوری اسلامی ایران
۱۹۵	۶-۱ نهادهای سیاست‌گذار حمل‌ونقل در وزارت راه و شهرسازی
۱۹۶	۷-۱ سازمان حج و زیارت
۱۹۷	۸-۱ بانک گردشگری
۱۹۷	۹-۱ مؤسسات آموزشی و پژوهشی
۱۹۸	بند دوم- سازمان و نهادهای گردشگری بین‌المللی
۱۹۹	۱-۲ سازمان جهانی گردشگری
۱۹۹	۱-۱-۲ اهداف سازمان جهانی گردشگری
۱۹۹	۲-۱-۲ اعضای سازمان جهانی گردشگری
۲۰۰	۳-۱-۲ ارکان سازمان جهانی گردشگری
۲۰۱	۲-۲ کمیسیون جنوب آسیا
۲۰۲	۳-۲ سازمان بین‌المللی هوانوردی کشوری (ایکائو)
۲۰۳	۴-۲ انجمن بین‌المللی حمل‌ونقل هوایی (یاتا)
۲۰۳	۵-۲ اتحادیه بین‌المللی گردشگری
۲۰۴	۶-۲ شورای جهانی سفر و گردشگری
۲۰۵	۷-۲ اتحادیه بین‌المللی دفاتر خدمات مسافرتی
۲۰۵	۸-۲ اتحادیه بین‌المللی هتل‌ها و رستوران‌ها
۲۰۶	۹-۲ فدراسیون جهانی راهنمایان گردشگری
۲۰۷	خلاصه فصل هشتم
۲۰۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم
۲۱۱	منابع

پیشگفتار

رفاه و عدالت در سرلوحه آرمان‌های هر دولتی قرار دارد اما رسیدن به این آرمان‌های متعالی مستلزم رشد و توسعه اقتصادی است. برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی نیز لازم است که در بخش‌های مختلف اقتصادی اعم از کشاورزی، صنعت و خدمات برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شود. رشد و توسعه اقتصادی به دنبال خود تولید ثروت را در جامعه موجب می‌شود و باز توزیع این ثروت میان طبقات مختلف اجتماعی رفاه و عدالت اجتماعی را تأمین می‌نماید.

گردشگری یکی از بخش‌های مهم اقتصادی است که گاه با عنوان صنعت نیز شناخته می‌شود. این بخش اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم با رشد خیره‌کننده‌ای مواجه بوده است و همین رشد فرصت‌های شغلی و درآمدزایی قابل‌توجهی را به‌وجود آورده است. در کنار این، فروش خدمات، ایجاد بسترها و زیرساخت‌های گردشگری، توسعه و تجهیز سیستم‌های حمل‌ونقل، اقامت و غیره باعث شده که از گردشگری به‌عنوان صنعت اول یاد شود. اقتصاددانان، گردشگری را صادرات نامرئی می‌نامند. زیرا باعث رونق کسب‌وکارهای کوچک و متوسط می‌شود و پتانسیل ایجاد مشاغل تمام‌وقت و پاره‌وقت زیادی را دارد.

علاوه آثار مثبت اقتصادی مذکور، گردشگری آثار اجتماعی و فرهنگی مثبتی نیز دارد. از جمله اینکه باعث کاهش تنش‌های سیاسی و تثبیت صلح و سازش در جهان می‌شود. زیرا شناخت هر چه بیشتر ملل را از هم ممکن می‌سازد و در سایه همین شناخت احتمال برخوردهای نامطلوب کاهش می‌یابد. از سوی دیگر به تبادل فرهنگی مثبت بین گردشگران و جامعه مقصد گردشگری کمک شایانی می‌نماید.

بنابراین بخش گردشگری بدون تردید دارای پتانسیل و امکان بالقوه فراوانی برای کمک به رشد و توسعه اقتصادی می‌باشد ولی استفاده از این پتانسیل منوط به وجود شرایطی است. اولین شرط آن است که جاذبه‌های گردشگری شناسایی و تبلیغ شوند. اما شناخت و تبلیغ جاذبه‌های گردشگری شرط لازم برای توسعه است ولی کافی نیست. شرط دوم آن است که زیرساخت‌های لازم برای شکوفایی صنعت گردشگری ایجاد گردد. برای این منظور لازم است شبکه مواصلاتی، راه‌ها، جاده‌ها، خطوط راه‌آهن و خطوط هوایی و ناوگان حمل‌ونقل تجهیز و روزآمد شوند. سوم اینکه مراکز ارائه خدمات گردشگری نظیر اماکن اقامتی، تفریحی، پذیرایی و تجاری لازم تأسیس و با امکانات جدید تجهیز شوند. و بالاخره شرط چهارم وجود چارچوب حقوقی یا نظام حقوقی منسجم برای تنظیم روابط میان گردشگران، کارگزاران خدمات گردشگری و مردم جامعه محلی مقصد گردشگری است. وجود نظام حقوقی منسجم علاوه بر جلوگیری از تنش‌ها و حل و فصل اختلافات احتمالی، زمینه رشد و بالندگی این بخش اقتصادی را تضمین می‌کند.

در این کتاب سعی شده است به صورت جامع تمامی مسائل اصلی موجود در صنعت گردشگران از نظر حقوقی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و لذا قواعد و مقررات حقوقی هر بخش به صورت جداگانه طرح و بررسی شده است. در فصل اول مبانی و کلیات حقوق گردشگری یعنی تعریف، جایگاه، ویژگی‌ها و منابع این رشته بحث شده است. در فصل دوم وضعیت حقوقی گردشگران به خصوص از نظر تابعیت و حقوق و تکالیف اتباع خارجی حقوق شهروندی آن‌ها مورد بحث قرار گرفته است. فصل سوم به موضوع ورود و خروج از کشور اختصاص یافته و به طور مفصل از گذرنامه (پاسپورت) و رویداد (ویزا) سخن به میان آمده است. بخش چهارم نیز از نظام حقوقی ورود و خروج کالا به کشور علی‌الخصوص کالای همراه مسافر بحث می‌نماید. در بخش پنجم نظام حقوقی مؤسسات و واحدهای ارائه‌کننده خدمات گردشگری یا همان کارگزاران مطرح شده است. بخش ششم به بحث از قراردادهای رایج در حوزه گردشگری اختصاص یافته است. در بخش هفتم جرایم و تخلفات حوزه گردشگری مطرح گشته و بالاخره در فصل هشتم نیز از سازمان‌های سیاست‌گذار گردشگری داخلی و بین‌المللی بحث شده است.

راهنمای مطالعه کتاب

دانشجویان گرامی:

۱. ابتدا اهداف کلی و سپس هدف‌های رفتاری هر فصل را مطالعه نمائید. مطالعه این اهداف شما را در دانستن اینکه پس از خاتمه هر فصل با چه مسائل و موضوعاتی آشنا خواهید شد، یاری خواهد رساند.
۲. ممکن است فهم هدف‌های رفتاری پیش از آشنایی با محتوای فصل برای شما دشوار باشد، در این صورت می‌توانید هدف‌ها را یکبار بخوانید و بعد حین مطالعه هر فصل به فهرست اهداف رفتاری مراجعه نمائید.
۳. پس از مطالعه مقدماتی هر فصل، یکبار دیگر آن را با در نظر گرفتن هدف‌های رفتاری به دقت مطالعه نمائید. به عبارت دیگر ابتدا هر فصل را به‌طور گذرا بخوانید اما در مطالعه دوم توجه بیشتر روی جزئیات داشته باشید.
۴. پس از پایان هر فصل سؤالاتی تحت عنوان خودآزمایی طرح شده است که می‌تواند آزمونی برای سنجش میزان یادگیری و نیز موجب آشنایی شما با سؤالات پایان ترم می‌شود.

هدف کلی کتاب

مطالعه این کتاب می‌تواند نقش مهمی در فهم و حل مسائل و مشکلات حوزه گردشگری داشته باشد. هدف و رسالت عمده تدوین این کتاب آن است که به دانشجویان کمک نماید تا چارچوب حقوقی حاکم بر روابط گردشگران و کارگزاران گردشگری (ارائه‌کنندگان خدمات) را درک نمایند. همچنین این امکان را به‌وجود می‌آورد که هر یک از طرفین علم و آگاهی کافی نسبت به حقوق و تعهدات خویش داشته باشند. به این ترتیب، با افزایش آگاهی فعالان حوزه گردشگری به ضوابط و مقررات حقوقی حاکم، ارائه خدمات بهتر و رشد صنعت گردشگری میسر می‌گردد.

فصل اول

مبانی و کلیات حقوق گردشگری

هدف کلی

هدف کلی این فصل آشنا ساختن دانشجویان با مفهوم و موضوع حقوق گردشگری و نیز منابع و مشخصات این رشته حقوقی می‌باشد.

هدف‌های یادگیری

انتظار می‌رود دانشجویان گرامی پس از مطالعه این فصل بتوانند به سؤالات زیر پاسخ دهند.

۱. حقوق گردشگری را تعریف نمایید.
۲. جایگاه حقوق گردشگری را در تقسیم‌بندی شعبات حقوقی توضیح دهید.
۳. مشخصات یا ویژگی‌های حقوق گردشگری را توضیح دهید.
۴. منابع حقوق گردشگری را تشریح نمایید.
۵. جنبه بین‌المللی حقوق گردشگری را توضیح دهید.

مقدمه

امروزه گردشگری یا توریسم در سطح ملی و جهانی اهمیت فوق‌العاده‌ای یافته و جایگاه رفیعی در اقتصاد بسیاری از کشورها پیدا کرده است. نظر به تأثیرات عمیقی که گردشگری در اقتصاد ملی کشورها دارد، از آن به‌عنوان صنعت یاد می‌گردد. زیرا رشد گردشگری در یک کشور منجر به رشد و پیشرفت بسیاری از بخش‌های اقتصادی آن اعم از تولیدی و خدماتی می‌گردد. همچنین نقش آن در افزایش میزان تولید ناخالص

ملی و کاهش نرخ بیکاری غیرقابل انکار است. نظر به اهمیت و نقش صنعت گردشگری در اقتصاد ملی، تبیین چارچوب حقوقی فعالیت مؤسسات مجری خدمات گردشگری، حقوق و تکالیف آن‌ها و نیز الزامات و امتیازات گردشگران و همچنین نقش سازمان‌های سیاست‌گذار در بخش گردشگری، ضرورتی غیرقابل اغماض است و رشته نوظهور «حقوق گردشگری» نیز متکفل این امر است.

در مطالعات حقوقی مرسوم است که ابتدا راجع به مفاهیم بنیادین و مبانی آن شعبه حقوقی بحث شده، موضوع مطالعه و اهداف آن تبیین می‌گردد. در این کتاب نیز، ما بر همین روال عمل می‌نمائیم. لذا فصل اول به بحث از مبانی و کلیات حقوق گردشگری اختصاص دارد. بر این اساس هدف این فصل شناسایی مفهوم کلی حقوق گردشگری، موضوع آن و به تبع آن تحدید قلمرو موضوعی مورد مطالعه می‌باشد. لذا ابتدا به تعریف حقوق گردشگری و عناصر آن می‌پردازیم. سپس به بحث از جایگاه حقوق گردشگری در تقسیمات حقوق پرداخته می‌شود. به دنبال آن مشخصات و ویژگی این رشته حقوقی و در پایان از منابع حقوق گردشگری بحث خواهد شد.

بند اول- تعریف و اهداف حقوق گردشگری

در ابتدا لازم است که مفهوم حقوق گردشگری و همچنین قلمرو موضوعی آن تبیین گردد. لذا در این قسمت به ارائه تعریف حقوق گردشگری، موضوع و سپس اهداف آن خواهیم پرداخت.

۱-۱ تعریف و موضوع حقوق گردشگری

در زمان‌های قدیم مسافرت و خصوصاً مسافرت بین کشورها چندان متداول نبود و فقط مسافرت‌های زیارتی به اماکن و شهرهای مقدس وجود داشته و در کنار آن سفرهای تجاری به صورت محدود از طریق دریا و خشکی انجام می‌شده است. در این میان عده اندکی نیز با اهداف مختلف به جهانگردی پرداخته‌اند از جمله آن‌ها می‌توان به مارکوپولو ایتالیایی و جرج شاردن فرانسوی اشاره نمود. اما پس از انقلاب صنعتی و تحول در وسایل نقلیه و حمل و نقل، مسافرت بین شهرها و کشورها تسهیل شد و به‌طور فزاینده‌ای گسترش یافت. در دوران قبل از انقلاب صنعتی به مسئله مسافرت

اشخاص و ورود اتباع خارجی به کشور دیگر به دیده تردید نگریسته می‌شد و گاهی به‌عنوان عامل تهدید تلقی می‌گردید؛ زیرا احتمال جاسوسی و نفوذی بودن از سوی دشمنان داده می‌شد؛ درحالی‌که پس از انقلاب صنعتی این مسئله به‌عنوان یک فرصت شمرده شد؛ زیرا رفت‌وآمد اشخاص میان کشورها از یک‌طرف به آشنایی بیشتر با فرهنگ و رسوم هم منجر می‌شود و به تبع آن احتمال ضدیت‌ها و دشمنی‌ها کاهش می‌یابد و از سوی دیگر زمینه‌ای برای رشد و توسعه اقتصادی به‌وجود می‌آید. ورود گردشگران به شهرها و کشورهای دیگر و اقامت آن‌ها و نیز معاملاتی که از سوی آن‌ها انجام می‌گیرد، موجب ایجاد روابط جدیدی میان گردشگران و ارائه‌دهندگان خدمات در کشور میزبان می‌شود و تنظیم و تدوین چارچوب حقوقی برای این نوع روابط ضرورتی انکارناپذیر است. از این روی رشته و زمینه مطالعاتی جدیدی تحت عنوان «حقوق گردشگری» به‌وجود آمده است. شایان ذکر است که مسئله گردشگری و ابعاد مختلف آن، از سوی محققان رشته‌های دیگر مانند جغرافیا، مدیریت، جامعه‌شناسی و اقتصاد نیز مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

در تعریف حقوق گردشگری می‌توان گفت: «حقوق گردشگری مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر صنعت گردشگری، تردد گردشگران و روابط میان گردشگران و ارائه‌کنندگان خدمات این حوزه اعم از آژانس‌های مسافرتی، مراکز اقامتی، تفریحی و غیره می‌باشد.» بدین ترتیب با گسترش صنعت توریسم، روابط متعددی میان فعالان این حوزه با گردشگران شکل می‌گیرد و تدوین چارچوب حقوقی و مقرراتی بر آن‌ها ضرورت می‌یابد که مجموعه این مسائل تحت عنوان حقوق گردشگری مورد مطالعه قرار می‌گیرد. عمده‌ترین مسائل و موضوعات مورد مطالعه در این حوزه عبارت است از:

- روابط میان گردشگران و ارائه‌کنندگان خدمات مسافرتی و اقامتی،
- مسائل مربوط به تأسیس، فعالیت و نظارت بر مؤسسات مجری خدمات گردشگری،
- ضوابط و مقررات حاکم ورود اشخاص به کشور و خروج از آن،
- ضوابط و مقررات حاکم بر ورود کالای همراه مسافر و خروج آن‌ها،
- حقوق و تکالیف گردشگران،
- الزامات زیست‌محیطی گردشگری،
- مسائل مربوط حمل‌ونقل گردشگران،
- حدود صلاحیت سازمان‌ها و نهادهای سیاست‌گذار گردشگری،

- قراردادهای حوزه گردشگری و

- رسیدگی به جرایم و تخلفات حوزه گردشگری.

بدین ترتیب با توجه به آنچه گفته شد گردشگران روابط حقوقی متعددی با ارائه‌کنندگان خدمات گردشگری اعم از متصدیان حمل‌ونقل، آژانس‌های مسافرتی، مؤسسات اقامتی و تفریحی و غیره برقرار می‌نمایند که در جای خود از هر کدام از این مؤسسات، نحوه تأسیس و فعالیت آن‌ها بحث خواهد شد. اما آنچه در اینجا ضرورتی است، تبیین مفهوم و تعریف «گردشگر» یا توریست است و باید مشخص گردد که به لحاظ حقوقی، گردشگر به چه کسی اطلاق می‌شود؟

۱-۲ تعریف و مفهوم گردشگر

از نظر لغوی گردشگر معادل فارسی «توریست»^۱ می‌باشد و کلمه توریست نیز از ریشه «تور» به معنای گشت و گذار اخذ شده است. ظاهراً در ابتدا آن دسته از اشراف‌زادگان فرانسوی که به قصد تکمیل تحصیلات و تجربه به سفر اعزام می‌شدند، توریست نامیده می‌شدند. اما به مرور زمان این کلمه برای کسانی که به قصد تفریح و سرگرمی به مسافرت می‌رفتند، نیز اطلاق شد و کم‌کم این کلمه وارد ادبیات بسیاری از زبان‌های دیگر نیز شده و امروزه به‌صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در معنای اصطلاحی نیز همین مفهوم مدنظر قرار گرفته است به‌طوری‌که ماده یک قانون توسعه ایرانگردی و جهانگردی مصوب ۱۳۷۲ مقرر داشته؛ «منظور از ایرانگردی و جهانگردی عبارت است از هر نوع مسافرت انفرادی و یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت بوده و به منظور کسب‌وکار نباشد.» همچنین «سازمان جهانی گردشگری» در تعریف نهایی خود از گردشگری آورده است که؛ «گردشگری مجموعه فعالیت‌های فرد یا افرادی است که به مکانی غیر از مکان عادی زندگی خود مسافرت نموده و حداقل یک شب و حداکثر یک سال در آنجا اقامت داشته و هدف از مسافرت آن‌ها گذراندن اوقات فراغت است و اهدافی نظیر اشتغال و کسب‌وکار شامل آن نمی‌شود.»

با توجه به مفهوم گردشگر که در اسناد فوق‌الذکر آمده است، می‌توان در تعریف گردشگر گفت که «گردشگری کسی است که به مکانی غیر از محل سکونت عادی

1. tourist

خویش مسافرت نموده و حداقل به میزان یک شب و حداکثر به مدت یکسال در مقصد اقامت می‌نماید و هدف وی از این امر اشتغال و کسب درآمد نمی‌باشد.» در این تعریف بر سه عنصر اساسی در تعریف گردشگر تأکید شده است:

اول- عنصر مکانی: گردشگر کسی است که به مکانی غیر از مکان سکونت عادی خویش اعزام شده است.

دوم- عنصر زمانی: گردشگر باید حداقل یک شب یا ۲۴ ساعت در مقصد اقامت نماید و اقامت کمتر از آن مشمول عنوان گردشگری نیست.

سوم- عنصر هدف: هدف گردشگر از مسافرت اغلب تفریح و گذران اوقات فراغت و همچنین درمان و دیدار اقوام و دوستان و یا شرکت در رویدادهای علمی، فرهنگی و هنری و یا غیره است و لذا مسافرت به قصد اشتغال و کسب درآمد مشمول عنوان گردشگری نمی‌باشد.^۱

مسئله دیگری که در این ارتباط مطرح شده آن است که رابطه میان گردشگر و مسافر چیست؟ آیا این دو کلمه مترادف هستند یا اینکه هر یک به معنای متفاوتی اشاره دارند؟ کلمه مسافر معادل کلمه «تراولر»^۲ در زبان انگلیسی است. بر اساس فرهنگ‌های معتبر انگلیسی، تراولر نیز کسی است با هر وسیله نقلیه در دسترس از مکانی به مکان دیگر منتقل می‌گردد. بنابراین مسافر صرفاً به کسی که از مکانی به مکان دیگر عزیمت می‌نماید اطلاق می‌گردد اما توریست غیر از نقل و انتقال مکانی، دارای هدف اقامتی در مقصد به انگیزه تفریح و گذران اوقات فراغت و غیره نیز می‌باشد. به اصطلاح منطقی می‌توان گفت که رابطه میان گردشگر و مسافر رابطه عموم و خصوص مطلق است. بدین ترتیب که هر گردشگری، مسافر نیز هست، اما هر مسافری گردشگر نیست. مثلاً گفتیم کسانی که به قصد کسب درآمد و اشتغال به مکان دیگری عزیمت نموده‌اند، می‌توانند مسافر تلقی شوند اما گردشگر به حساب نمی‌آیند. با این حال در عرف و محاورات عادی مردم و نیز در کتب و مقالات چنین تمایز دقیقی دیده نمی‌شود و هر دو به جای یکدیگر به کاربرده می‌شوند.

۱. لازم به ذکر است که گردشگری با توجه به هدف آن به انواع مختلفی تقسیم می‌شود: تفریحی، مذهبی، فرهنگی، ورزشی، شهری و روستایی، هنری، درمان، تاریخی و طبیعی (اکوتوریسم).